

**LINGVOMADANIY BIRLIKLAR O‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR
VA BIR SATHGA MANSUB BIRLIKLAR MUNOSABATI OSKAR
UAYLDNING ASARI ASOSIDA**

Farg'ona Davlat Universiteti
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Muhammadjonova Go'zalxon Muhammadjonovna
Farg'ona Davlat Universiteti
Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi 2- magistranti
Xamidova Madina Baxtiyorovna

Annotatsiya: Lingvomadaniyning qiziqish doirasiga ramziy ma'noga ega bo'lgan va madaniy ma'lumotlarni aks ettiruvchi har qanday til birliklari (frazologik birliklar, metaforalar, maqollar va boshqalar) kiradi. Til madaniyatlarining milliy o'ziga xosligini o'rganish samaradorligi uchun ularga butun lingvomadaniy makonni shartli ravishda "ma'nolar nurlari" - tushunchalarga ajratuvchi kontsepsiya sohasi prizmasi orqali qarash mumkin. kontsepsiya nazariyasi, lingvomadaniy doirasida faoliyat ko'rsatib, voqelikni etnik-madaniy idrok etish xususiyatlarini aniqlash uchun ko'p darajali til birliklarini birlashtirishga imkon beradi.

Kalit so'zlar: Lingvistik birlik, lingvomadaniy birlik, xalq mentaliteti, madaniyat fenomeni, madaniy omil, qiyosiy lingvomadaniyat, paradigma leksema va sema.

Abstract: The scope of interest of the linguoculturalists includes any language units (phraseological units, metaphors, proverbs, etc.) that have a symbolic meaning and reflect cultural information. For the effectiveness of studying the national identity of language cultures, it is possible to look at them through the prism of the concept field, which conditionally divides the entire linguistic and cultural space into "rays of meanings" - concepts. concept theory, operating within the linguistic and

cultural framework, allows combining multi-level language units to determine the features of ethno-cultural perception of reality.

Key words: linguistic and cultural unity, national mentality, cultural phenomenon, cultural factor, comparative linguistic culture, paradigm lexeme and sememe.

Аннотация: В сферу интересов лингвокультуролога входят любые языковые единицы (фразеологизмы, метафоры, пословицы и др.), имеющие символическое значение и отражающие культурную информацию. Для эффективности изучения национальной идентичности языковых культур возможен взгляд на них через призму концепт-поля, условно разделяющего все лингвокультурное пространство на «лучи смыслов» - концепты. Теория концептов, оперируя в лингвокультурологическом пространстве, позволяет совмещать разноуровневые языковые единицы для определения особенностей этнокультурного восприятия действительности.

Ключевые слова: языково-культурное единство, национальный менталитет, культурный феномен, культурный фактор, компаративистская лингвокультура, парадигмальные лексеммы и семемы.

Madaniy tilshunoslik XX asrning 90-yillarida shakllangan yosh, jadal rivojlanayotgan tilshunoslik fanidir. Yangi fanning o'rganish sohasi dunyoning lingvistik va konseptual rasmlari, shuningdek, milliy til madaniyatlari g'oyalarida o'zifodasini topgan til-madaniyaga aylandi. Inson madaniy muhitga ramziy tarzda singib ketadi, lisoniy material esa madaniyatning haqiqiy posboni sifatida e'tirof etiladi. Ushbu maqolaning dolzarbligi va yangiligi lingvokulturologiyaning bir qator asosiy toifalarini va ularning asosiy xususiyatlarini taqdim etish va tahlil qilishga urinish bilan belgilanadi.

Madaniyatlararo muloqot muammosini milliy ongning muloqoti muammosisifatida zamonaviy talqin qilish V. fon Gumboldtning klassik g'oyasiga borib taqaladi: «Turli tillar bir xil narsaning har xil belgilari emas, balki turli xil qarashlardir. Undan, ...har bir tilning o'ziga xos dunyoqarashi bor». Madaniyat

orqali til lingvomadaniyatlarni o'z tashuvchilari ongiga olib keladi; bu vektor (til vz madaniyatong) lingvokulturologiya va antropologik tilshunoslikning boshqa sohalari (kognitiv lingvistika, etnolingvistika, lingvomadaniyatshunoslik va boshqalar) o'rtasidagi tubfarq sifatida ko'riladi.

Shunday kilib, ma'lum paradigma o'z ichida kichik uyalarga bo'linib, uyalar darajalanishini hosil qiladi. Masalan, a, e, o, o', u, i unilari munosabati unililar sistemasini (paradigmasini) tashkil etish bilan birga, bu unilarning har qaysisi bevosita kuzatishda bir qancha variantlar orqali yuzaga chiqadi va variantlar paradigmasini (sistemasini) tashkil etadi. Shuni ta'kidlash kerakki, bir paradigmaga birlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan umumiy ma'no har bir paradigma a'zosida takrorlanishi lozim. Ana shu takrorlanuvchi ma'no (sema) har bir a'zoni ayni shu uyaga (paradigmaga) birlashtirish uchun xizmat qiladi. Shu bilan birga, uyaning har qaysi a'zosi boshqa a'zodan ma'lum belgilariga ko'ra farklanish xususiyatiga ham ega.

Paradigma a'zolari nutq jarayonida har qaysi tilning muayyan qonun-qoidasi asosida hamda paradigma a'zosining ma'nosi doirasida boshqa paradigma a'zosining varianti bilan sintagmatik munosabatga kirishadi. Sintagmatik munosabatda munosabatga kirishuvchi lingvistik birliklar tanlanish xususiyatiga ega bo'ladi, ya'ni har qanday qimmat jihatidan bir xil bo'lgan lingvistik birliklar emas, balki mazmuniy muvofiqlashgan, ma'no taqozo etgan ikki paradigma a'zosi variantlarigina sintagmatik munosabatga kirishadi. Sintagmatik munosabatga paradigma tarkibidagi invariant o'zining barcha variantlari orqali emas, balki bitta varianti orqali munosabatga kirishadi. Masalan, gapirmoq leksemasi "biron fikrni boshqasiga tovushlar orqali ifoda qilmoq" semasi orqali faqat "shaxs" semasiga ega bo'lgan predmet bilangina sintagmatik munosabatga kirishadi. Chaynamoq leksemasi: "ma'lum bir emishni tish orqali maydalash" yoki "rezinani tish orqali ezg'ilash"; "yomonlamoq"; "ezmalanmoq"; "muayyan bir moddani o'ramoq" singari leksik-semantik variantlar umumlashmasi -invarianti sanaladi. Bu leksik-semantik variantlar alohida-alohida tarzda sintagmatik munosabatga kirishadilar va har qaysi

leksik-semantik variantlarning, bir necha paradigma a'zolarining varianti bo'lib kelishi mumkin.

Birinchi semasi bilan emoq, g'ajimoq, kavshanmoq leksemalari bilan; ikkinchi semasi bilan yomonlamoq, g'iybat qilmoq leksemalari bilan; uchinchi semasi bilan ezmalanmoq, ming'irlamoq singari leksemalar bilan; to'rtinchi semasi bilan burstoq, yo'nalmoq leksemalari bilan bir paradigmani hosil qiladi va har qaysi variant alohida-alohida sub'ekt valentligiga egadir.

Birinchisi, chaynab oziqlanuvchi sub'ekt - odam yoki hayvon; ikkinchisi - odam; uchinchisi - odam; to'rtinchisi - mashina kabi sub'ekt valentligiga ega. Nutqiy jarayonda ana shu valentliklarga ega bo'lgan leksemalar bilan to'ldiriladi. Lingvistik birliklarning talqinini Oskar Uayldning "Canterville ruhi" nomli asaridan olingan parchada ko'rishimiz mumkin.

*Ertasi kuni **arvoh** juda zaif, juda **charchaganini sezdi**. So'nggi to'rt haftadagi dahshatli his-tuyg'ular o'z ta'sirini boshlagan edi. Uning asab tizimi butunlay o'zgargan va u eng kichik shovqindan titragan. U besh kun o'z xonasidan chiqmadi va kutubxona qavatidagi qon dog'iga nisbatan yon berish bilan xulosa qildi. Otislar oilasi uni ko'rishni istamaganligi sababli, ular, albatta, unga loyiq emas edilar. Bu odamlar ko'rinadigan darajada moddiy hayotning pastki tekisligiga joylashtirilgan va aqlli hodisalarning ramziy qiymatini anglay olmagan edi. Xayoliy ko'rinish va astral jismlarning rivojlanishi masalasi ular uchun haqiqatan ham noma'lum va shubhasiz, ularning qo'li yetmaydigan darajada edi. Ammo u hech bo'lmaganda haftada bir marta koridorda paydo bo'lishi va har oyning birinchi va uchinchi chorshanba kunlari katta gumbazli derazadan sochilib ketishi uning uchun muqarrar vazifa edi.¹*

Yozuvchining stilistik mahorati bu yerda arvohning huddi insondek gavalantirib berganidadir. Aslida bu kabi mistik asarlar insonda unchaalik qiziqish uyg'ata olmaydi. Biroq bu asarda yozuvchi arvohni tirik insonlar sathiga olib chiqadi. Va bu o'z navbatida o'quvchining diqqatini o'ziga tortadi.

---

¹ Oscar Uayld. "Canterville ruhi"

“*charchaganini sezdi*” charchashi tabiyki insonga hos hislat. Ko’rinadiki yozuvchi bir so’z bilan arvoq holatini insonlarga qiyoslab o’quvchiga yaxshiroq his qilishga sababchi bo’lgan.

“*Ammo u hech bo’lmaganda haftada bir marta koridorda paydo bo’lishi va har oyning birinchi va uchinchi chorshanba kunlari katta gumbazli derazadan sochilib ketishi uning uchun muqarrar vazifa edi*”. Bu gapdagi so’z birliklariga e’tibor qaratsak, yozuvchi arvoqning vazivalarini belgilab bergan. U oz navbatida insonlar jamyatiga qo’shilishi va o’z vaqtida muqarrar ishlarni bajarishi kerakligi arvoqni insonlar bilan bir sathga olib chiqadi. Yozuvchining mahorati, so’z birliklaridan ustamonlik bilan foydalanishi va bir jumla biolan bir sathdan boshqa sathga manoni kop’chira olishligiga qoyil qolsa arziydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mahmudov N. - Tilning mukammal tadqiqi yo’llarini izlab...// O’zbek tili va adabiyoti.-Toshkent, 2012.-№5.-B. 3-16.
2. Ahmedova Odinaxon Abdullajon qizi. "Lingvokulturologiya tilnin madaniy fenomeni sifatida". Xorijiy filologiya til • adabiyot • ta’lim ilmiy-uslubiy jurnali. 2019. -102-104.
3. Mirzayeva, D. (2019). PROVERB AS A KIND OF PAREMIOLOGICAL FUND AND AS AN OBJECT OF LINGUISTIC AND METHODOLOGICAL RESEARCH. Мировая наука, (11), 33-36.
4. Oscar Uayld. “Canterville ruhi”